

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 45

Door Willem Tip

Het 19de eeuwse interieur

In de deftige negentiende-eeuwse woonkamers blijven de vormen van de vorige eeuw nog lang overheersen. In de eerste jaren ziet men er nog geregeld de krullen van het Rococo en de kroonlijsten van het Classicisme. De moderne stijlen van de vroege negentiende eeuw, Empire, Biedermeier en Neogotiek zijn in de Zaanstreek veel minder algemeen.

De vroeg negentiende-eeuwse kleuren voor het binnenhuis zijn nog licht:

blauwgrijs, grijsgroen of beige-geel. In de tweede helft van de eeuw komen zwaardere kleuren ervoor in de plaats: groen met een vergulde afzetting of blauw met een rode afzetting.

De eigenaren van de duurste huizen laten hun mooie kamer tot omstreeks 1830 voorzien van geschilderd behang. Men omringt zich met fraaie landschappen, gestoffeerd met sierlijke landhuizen en elegante bewoners. Eenvoudiger huizen hebben handbedrukt papierbehang, later vervangen door machinaal vervaardigd behangselpapier.

De wand tussen de mooie voorkamer met de duurste meubels en de achterkamer waar men leeft wordt opengebrouwen. Er komen schuifdeuren in, aan weerszijden omgeven door kasten.

Slapen doet men nog steeds beneden, ook in de welgestelde huizen. De zolders blijven te koud en te tochtig. Ze zijn alleen geschikt voor opslag. Hoog in de gevel ziet men soms een deur. Daar doorheen kan men de goederen naar binnen steken.

Om de kou buiten te houden schuift men 's avonds de luiken voor de ramen. Die zitten nu aan de binnenkant. Dat is gemakkelijker. Voor het dichtdoen van de achttiende-eeuwse buitenluiken moest men de deur uit.

Smuigers verdwijnen

De open haard en de Zaanse tegelschouw worden niet meer gebouwd. De open haarden zijn stoffig en rokerig. De meeste warmte van hout en turf verdwijnt bovendien door de schoorsteen naar buiten. Veel aangenamer zijn de moderne ijzeren kachels. In de eerste helft van de eeuw zijn dat 'kolomkachels', hoog en rond. Men bouwt er soms een aparte nis omheen. In plaats van de traditionele smuiger met zijn Bijbelvoorstellingen verkiest men een deftig zwart marmeren schoorsteen. Die past bovendien beter in het donker geschilderde interieur. In de keuken komt

een los fornuis in een speciale betegelde nis. De tegels zijn wit en onbeschilderd. Aan het eind van de eeuw verschijnen de machinaal bedrukte tegels, soms voorzien van Jugendstilmotieven.

De plafondbalken in de huiskamer houdt men in het zicht. De hoogte en de ruimte winnen het nog steeds van het verlaagde stucplafond. Tegen het doorsterven wordt het plafond aan de onderkant wel bekleed met textiel.

Zaanse tuinen

De tuinen en erven bij de huizen langs de Zaan zijn van oudsher klein. De grond is er schaars, ook aan de paden die vanaf de Lagedijk het veld insteken.

In Westzaan is er rond de huizen meer ruimte. De erven zijn groter. Er graast kleinvee en er groeien vruchtbomen. Vaak staat er ook een schuur of werkplaats. Waar de zon schijnt heeft men een bleekveld.

In de achttiende en de vroege negentiende eeuw worden de tuinen bij de duurdere huizen geleidelijk sierlijker. Er verschijnen klassieke perken, hagen en tuinbeelden. Op een aangename plaats zet men een tuinhuis neer. Langs de Zanoevers verschijnen sierlijke theekeupels net als langs de Vecht. Ook bouwt men luchthuizen. Die hebben een vertrek op de eerste verdieping met ramen rondom voor een wijds uitzicht.

De tuinen scheidt men van de straat met een hek, wit geschilderd en voorzien van een rasterwerk. In de negentiende eeuw maakt men het hek van duurzaam ijzerwerk.

Siertuinen vindt men vlakbij het huis maar ook er tegenover, aan de overkant van de straat. Op de hoek van de Kerkbuurt en de Zeilenmakersstraat in Westzaan bevindt zich een dergelijke 'overtuin'. Een bekende overtuin is verder de 'Beeldentuin' aan de Lagedijk in Zaandijk.

Een enkele maal is een tuin zo groot dat hij uitgebreid kan worden beplant met bomen. De omgeving noemt een dergelijke tuin in het overigens vlakke Zaanse land al gauw een 'bos'.

Het Bosje van Barthel

Westzaan kent van 1831 tot de jaren rond 1930 een dergelijk 'bos' aan de westkant van de J.J. Allanstraat. Het ligt ter hoogte van de huidige panden J.J. Allanstraat 409 tot 415.

In 1831 sticht de lakmoes- en blauwselfabrikant Cornelis Avis hier 'een aanleg tot vermaak' met een volière, een vijver en een 'broeierij' (kas). Ook plant hij allerlei bijzondere bomen en vruchtbomen. De totale oppervlakte van de lusthof, die ook nog een herenhuis aan de weg omvat, bedraagt niet minder dan 7000 m².

Cornelis Avis blijft eigenaar tot 1860. In dat jaar verkoopt hij de tuin aan Gerbrand Dekker voor 8000 gulden. Geleidelijk komen er nu echter minder welvarende jaren. De boekdrukker en boekhandelaar Teunis de Jong neemt het complex over in 1872. In het herenhuis begint hij een drukkerij. Lang heeft hij van zijn nieuwe eigendom niet het genoegen. Na zijn overlijden (1877) neemt zijn buurman Kuijt het terrein over.

Kuijt is boer en heeft twee dochters. Dochter Neeltje is gehuwd met Gerrit Kat en erft in 1901 de boerderij. Dochter Ermpje is getrouwd met Cornelis Barthel. Zij erft de lusthof. In deze jaren wordt de tuin bekend als het 'bosje van Barthel'. De bomen uit 1831 zijn intussen hoog, breed en schaduwrijk geworden.

In 1922 wordt hun lot echter bezegeld. Na het overlijden van Cornelis Barthel (1916) koopt Pieter Groot uit Landsmeer de oude lusthof. Hem is aan het bos minder gelegen. Stukje bij beetje verkoopt hij de grond voor woningbouw. Aan het eind van de jaren dertig is het oude bos volledig verkaveld en bebouwd. Op het terrein erachter verrijst na de jaren vijftig nog een loods die in 1997 weer plaats maakt voor verdere nieuwbouw. Van het 'bosje van Barthel' is sindsdien alleen de verre herinnering over.

Een Westzaans park

In de tijd van de industrialisering, na 1870, legt men langs de Zaan ter verpozing op verschillende plaatsen openbare parken aan zoals het Volkspark in Zaandam (1889) en het Wilhelminapark in Wormerveer (1899).

Westzaan krijgt in de vroege twintigste eeuw eveneens zijn park. Een heuse Parkstraat voert de bezoekers naar het plantsoen aan het eind ervan. Er is gras, er zijn bomen. In 1915-1916 bouwt de Woningbouwvereniging 'Westzaansch Belang' hier haar eerste twaalf woningen.